

19. Русское слово. 1915. 06 октября.
20. Соловйов О. Бойові дії на Волині в роки Першої світової війни. *Науковий вісник ВДУ*. 1998. №1. С. 46–50.
21. Стратегический очерк войны 1914–1918. Ч. IV/сост. А. Незнамов. Москва, 1922. 133 с.
22. Фалькенхайн Э. Верховное командование 1914–1916 в его важнейших решениях/пер. с нем. А. Е. Сне-сарева. Москва: Высш. военный ред. совет, 1923. 279 с.
23. Хомич П. Маневиччина крізь віки: наук.-краєзнавч. нарис. Луцьк: Вид-во «Медіа», 2005. 400 с.
24. Wrzosek T. Polski czyn zbrojny podczas pierwszej wojny swiatowej 1914–1918. Warszawa, 1992. 550 s.

Петр Хомич. Боевые действия на Волынском Полесье во время Первой мировой войны. В статье освещается ход военной кампании на Волынском Полесье в 1915–1917 гг. Основное внимание сосредоточивается на динамике продвижения линии фронта в этом регионе, военных операциях во время так называемого «Большого отступления» российских войск 1915 г., «Брусиловского прорыва» 1916 г. и боевых действиях локального характера 1917 г. Освещается участие польских легионеров в битвах с русскими войсками на территории современного Маневичского района.

Ключевые слова: Первая мировая война, Волынское Полесье, Юго-Западный фронт, Брусиловский прорыв, Червищанский плацдарм, боевые действия, русская армия, австро-германские войска, польские легионы.

Petro Khomych. Military Operations in Volyn Polissya During the First World War. The article highlighted the course of the military campaign in Volyn Polissya in 1915–1917. The main focus was on the dynamics of the advance of the front line in the region, military operations during the so-called «Great retreat» of the Russian troops of 1915, «Brusilov breakthrough» in 1916 and the local combat actions of 1917. Participation of Polish legionnaires in battles with Russian troops in the territory of modern Manevichi district was highlighted.

Key words: First World War, Volyn Polissya, Southwest Front, Brusilovsky breakthrough, Chervyshchansky bridgehead, military operations, Russian army, Austro-German troops, Polish legions.

Стаття надійшла до редколегії
16.11.2018 р.

УДК 94(477.82=162.3:437)"1918/1939":327

Світлана Шульга

Зв'язки з Чехословаччиною як фактор життєдіяльності чеської громади міжвоєнної Волині

У статті розглянуто основні форми контактування волинських чехів у 20–30-х рр. XX ст. з державними органами влади, громадськими організаціями та приватними особами ЧСР. Зроблено висновок про їх роль у життєдіяльності чеської меншини Волині та вплив на політику державних і регіональних органів влади Польської Республіки.

Ключові слова: Волинь, волинські чехи, Чехословаччина, асиміляція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Визначальну роль в громадському, культурному та господарському житті чехів Волині зіграв постійний і міцний зв'язок із чеськими землями, а з 1918 р. – Чехословаччиною, її державними й громадськими структурами. Тісні контакти зі «старою» батьківщиною мали значення підсилювача самоідентифікації та утвердження моральних і національних ідеалів чеської громади, створювали певною мірою ідеальний образ «материнської землі», водночас викликали неоднозначну реакцію польської влади. Важливо дослідити форми зв'язків між волинськими країнами й Чехословаччиною в період відродження її незалежності, що й стало метою нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У міжвоєнне двадцятиліття чеськими та словацькими країнами опікувалася Чехословацька національна рада, де 1919 р. утворено відділ із чехословацького закордоння, підтримку чехословакам за кордоном надавали Чехословацьке закордонне бюро (від 1928/1927 р.) [22], а волинським країнам – «Товариство чехословаків із Росії» й «Об'єднання чехів і словаків з Росії», головою якого був волинський чех Вацлав

Вондрак. Обидві організації в 1925 р. об'єднались у «Центральне об'єднання чехів і словаків із Росії». Чехо-словацьке закордонне бюро 1928 р. очолив Я. Ауерхан, дослідник історії волинських чехів [31; 34; 35]. Від 1921 р. при Міністерстві закордонних справ Чехословаччини запроваджено особливу посаду для контактів із волинськими чехами. Державні та громадського характеру структури ЧСР таким чином виконували основне завдання: інтеграції т. зв. чехословацької нації (за концепцією чехословакізму) й підтримання закордонних чехів і словаків (краян).

Аналізуючи міжвоєнний період, можемо простежити своєрідні коливання в міждержавних відносинах Польща–ЧСР, які позначились і на становищі чеської громади Волині. Зовнішньополітичний фактор, окрім інших, був тим важелем у руках польської влади, який регулював державні та регіонального характеру заходи стосовно чеського населення. Тому становище чеської громади Волині викликало певне занепокоєння громадськості ЧРС, було предметом дискусії в засобах масової інформації, перебувало в полі зору посольства ЧСР.

Однією з актуальних проблем у національній політиці польських урядів стало питання освіти національних меншин, зокрема й чеської. Загострення спостерігали в 1924 р., коли прийнято шкільний закон [37, с. 38–39; 38, с. 68–70; 31, с. 56–57; 33, с. 62], доповнений міністерським розпорядженням 7 січня 1925 р. Закон зумовлював організацію шкільництва української, білоруської й литовської меншин «в умовах польської за характером» освіти. Основним типом державної школи визначено утравквістичну (двомовну), визначення мови навчання узалежнювалося результатами т. зв. шкільних плебісцитів, уведених законом, які саме й стали інструментом запровадження утравквістичної школи на східних кресах [31, с. 176–177; 33, с. 62–63]. Шкільний закон 1924 р. мав негативні наслідки як для чеського державного шкільництва, так і для громадських (матичних) чеських шкіл. Польський історик С. Мауерсберг звертає увагу на ст. 4 закону, яка дозволяла відкривати школи в східних воєводствах «лише з руською (русинською), білоруською й литовською мовами навчання або двомовні [...]», а отже, школи з чеською мовою викладання організовувати заборонялося [38, с. 70]. Як наслідок, у другій половині 20-х років відзначається помітне скорочення чеських початкових державних шкіл, тоді як кількість учнів загалом (очевидно й чехів також), без огляду на національність, неухильно зростала: 1913 р. – 72 031 учень, 1929 р. – 149 775 [4, арк. 27].

Якщо станом на 1921 р., наприклад, у Луцькому повіті нараховувалося 17 таких шкіл [3, арк. 2], то вже в 1926 р. кількість скоротилася до 10, із них лише сім – із чеською мовою викладання, три – із чеською як предметом, у чотирьох початкових державних школах чеську мову викладали вчителі-поляки. Разом із тим чеська меншина, турбуючись про своїх дітей та їх навчання рідною мовою, закладає початкові школи як приватні, т. зв. «матичні», які утримувалися коштом громадської організації «Чеська Матиця Шкільна» [2, арк. 43]. Скорочення чеських початкових державних шкіл було тим помітнішим, що загальна кількість чеського населення в Луцькому повіті за ці роки зросла: 1921 р. – 4843 чол. [1, арк. 37], 1926 р. – 5271 [2, арк. 35–36].

У Рівненському повіті, де проживала значна кількість чехів (5797 осіб, або 2,3 % від загальної кількості населення) [10, арк. 8; 1, арк. 5], у 1927 р. початкових державних і приватних шкіл із чеською мовою викладання, як доповідав шкільний інспектор із Рівного, не було. Водночас у «Списку шкіл для чеських дітей» зазначено п'ять польських шкіл із чеською мовою як предметом (Новокраєв, Глинськ, Підтурків, Квасилів, Михайлівка), де навчалось 266 дітей, і дві приватні чеські, які утримувалися Чеською Матицею Шкільною (Новостав, Ровно). Важливо відзначити, що з п'яти державних шкіл лише у двох учителями були чехи [1, арк. 42–43].

Станом на 1929 р. у воєводстві діяло 24 державні школи, де працювали чеські вчителі й чеська мова була або предметом або мовою навчання. У дев'яти з них викладали чеську мову особи не чеської національності, наприклад поляки з Тешина. Відчувалася потреба в 15–20 вчителях [42, с. 57].

Закон 1924 р. критикували в парламенті й широкими колами громадськості, однак він так і не був відхилений. Наслідком його прийняття стало скорочення числа українських і зростання утравквістичних та шкіл із польською мовою навчання. Особливо торкнулося чеських шкіл положення про відкриття школи з навчальною мовою національної меншини за умови, що в тому чи іншому поселенні мешкає чверть представників цієї меншини, оскільки чехи, створивши окрему частину в українському селі, ніде не становили чверті його населення [32, с. 598]. А отже, формувалась основа для конфлікту, а шкільний закон став його головною причиною.

Тому протягом 1926–1927 рр. відділом національностей під керівництвом Г. Сухенко-Сухецького, створеним при Міністерстві внутрішніх справ, проведено періодичний збір відомостей про соціально-

економічне, політичне становище польського населення, діяльність його громадських товариств, ставлення до влади тощо. Такі донесення стосувались українців, німців, євреїв, їхніх політичних організацій; про чеське населення в них не згадувалося. Можна припустити, що діяльність лояльних громадських організацій чехів або не викликала занепокоєння у влади в цей період, або ж не була скільки-небудь активною, що нами піддається сумніву. Утім, польська адміністрація на Волині не могла не зважати на такий чинник, як волинські чехи, хоча б з огляду на їхні економічні успіхи, культурний розвій і, що особливо значимо, зважаючи на зовнішньополітичний чинник – зв'язки чехів воеводства зі «старою» батьківщиною, особливо після підписання угоди від 23 квітня 1925 р. між Польщею та Чехословаччиною [36, с. 164]. Тому воеводське управління проводило вивчення становища чехів на Волині, особливо виділяючи питання про стосунки чеського населення з владою, українським і польським населенням та з «чинниками закордонними», які, очевидно, розумілися як зв'язки з Чехословаччиною.

Так, 1 березня 1927 р. до гмінних старост надійшло повідомлення такого змісту: «До усіх панів старост: предмет – становище чехів на Волині... Просимо надіслати дані: 1) кількість заснованих для чехів початкових шкіл; 2) ставлення чеського населення до влади, українців і поляків; 3) стан господарства чеського населення; 4) характер діяльності громадських організацій (господарських, культурних, освітніх), стосунки їх з чинниками закордонними» [10, арк. 46]. В іншому циркулярі Міністерства внутрішніх справ від 1927 р. вказувалося, що воно «[...] просить доповісти про становище чеської меншини, їх потреби, громадські організації [...]» [9, арк. 10 а]. У Циркулярі того ж міністерства під № 67 від травня 1932 р. містилося наполегливе прохання «Про подання відомостей: 1) про усі імпрези (вистави, концерти), проведені на підставі дозволу Міністерства внутрішніх справ; 2) із них потрібно виділити такі, що проводилися не польською мовою. Артистичний рівень вистав слід оцінювати обережно, уникати перебільшень [...]» [12, арк. 9].

У відповідь на циркуляри старости надсилали достатньо вичерпні звіти, у яких, наприклад, із Володимир-Волинського повіту повідомляли, що чеські поселення мають «господарський стан візрцевий» [9, арк. 22]. Із Рівного в 1927 р. повідомляли до повітової команди поліції про 37 закладів торгівлі та майстерень, про 302 чехів у місті, які виявляли «ставлення до поляків та українців нейтральне або прихильне. Чехи є вибірними націоналістами і групуються лише з чехами» [10, арк. 59].

У наступні роки повторювалися подібні обстеження, а особливо наполегливо це здійснено в 1937–1938 рр. [2, арк. 1–50; 9, арк. 10а, 12–16, 22–28; 10; 11, арк. 3, 6, 10, 22–23, 42–43].

В умовах обмежень поряд із державною освітою на Волині в чеських колоніях набуває поширення приватна система освіти й виховання, яка представлена початковими та середніми школами, їхнє керівництво та забезпечення здійснювала Чеська Матиця Шкільна (ЧМШ). Перші подібні утворення зародилися в Чехії та Словаччині ще в XIX ст., у міжвоєнне двадцятиліття в Празі розмістилася Центральна рада Чеської Матиці [26]. Товариство ЧМШ виникло в Луцьку в 1923 р. [10, арк. 80; 26]. Очевидно, важливу роль у цьому відіграла Центральна рада Чеської Матиці в Празі, що відзначала навіть польська влада. Однак об'єктивна необхідність у заснуванні такої культурно-освітньої організації назріла. На Волині у 20–30-х рр. народилося вже друге покоління чехів, які не знали своєї батьківщини. Окрім того, в умовах політики асиміляції, яка проголошувалася та впроваджувалася Польською державою, постала потреба в організації, яка б не лише опікувалася освітою, а й об'єднала чехів. А отже, збереження мови, культурних і звичаєвих традицій чеського народу, ідентичності стало необхідним. Саме така мета й постала перед новоутвореним товариством.

ЧСР надавала постійну допомогу волинським чеським школам, зокрема фінансову, кадрову [25; 26; 27]. Так, за узгодженням із центральним правлінням Чеської Матиці в Празі та Міністерством шкільництва й народної освіти ЧСР на Волині для роботи в школах прибували вчителі. Проте польська адміністрація вдавалася до жорсткого адміністрування щодо вчителів чеських шкіл та їх функціонування. Відчутний був брак учительських кадрів і підручників, часто для українських шкіл призначали вчителів-поляків, які формально зберігали статус школи, однак змінювали мовний режим викладання. Ті самі характеристики простежувалися й щодо чеських шкіл, куди призначали поляків із Тешинської області, котрі володіли чеською мовою лише на побутовому рівні та віддавали перевагу польській мові, що зазначають у спогадах реемігранти [42, с. 66; 43, с. 65; 39, с. 18; 40, с. 45].

У 1926/1927 н. р. у воеводстві працювало шість учителів із ЧСР, яким надалі не продовжено час перебування на території Польщі, а відтак їх відправлено до ЧСР. Саме в період воеводського управління Г. Юзевського критерієм відбору вчителів чеських шкіл та дозволу на їх перебування на Волині обрано

не стільки фахову відповідність, скільки їхню політичну позицію і рівень національної свідомості. У 1931 р. лише чотири педагоги з ЧСР працювали на Волині – у Рівному, Здолбунові, селах Мирогощі й Купичеві. Із них у 1932 р. мирогощанський учитель Ян Козак змушений був залишити роботу, бо влада не продовжила його «сталий побут» як особі без польського громадянства. В «Інформації слідчого управління команди державної поліції про діяльність колоністів-чехів у Воєводстві» зазначалося: «його освітня діяльність [...] означена як політична, а сам він – крайній шовініст, [...] який порушує спокійне співжиття волинських чехів із місцевим населенням» [5, арк. 1–38; 42, с. 60–61; 41, с. 91].

У 1932 р. до школи с. Малина Дубинського повіту був направлений із ЧСР учитель Карел Шварц, який після прибуття на Волинь визнаний владою як активіст «Сокола» та «чеський шовініст». Дубинський шкільний інспектор С. Міркевич звинуватив педагога в нелояльному ставленні до польської школи й шовіністичних настроїв. Звільненню К. Шварца завадило лише втручання Міністерства закордонних справ, оскільки, на думку його чиновників, заміна вчителя могла бути в ЧСР інтерпретована як погіршення становища чеської меншини на Волині [42, с. 60–61]. Така ситуація створювала для польської влади та воєводської адміністрації Г. Юзевського акцент неприхильності у відносинах із чеською меншиною та її громадським утворенням.

Загострення політичної ситуації наприкінці 20-х рр. у воєводстві пов'язано з виборами 1927 р. до органів територіального самоврядування й виборами до сейму 1928 р. Надзвичайна активізація об'єднань і партій українців, євреїв, німців на території східних кресів, зокрема на Волині [30, с. 223–224], прискорила «втягування» чехів у політичне життя краю, виявила з-поміж чеських мешканців політично активний прошарок, за чим уважно спостерігали громадськість ЧСР і преса. Послом до польського сейму обрано чеха, землевласника з Мирогощі Владіміра Медуну, єдиного з-поміж кандидатів від національних меншин Волині, що позитивно оцінив новий посол Чехословаччини в Польщі Вацлав Гірса (1927–1935). За його словами, підтримка провладних кандидатів покращила становище чеських колоній Волині [42, с. 65]. Очевидно, представництво в сеймі лояльної групи виборців від національних меншин відповідало засадам національної політики влади, водночас неоднозначно сприймалось окремими представниками національних груп Волині, зокрема й самими чехами, наслідком чого став конфлікт між ЧМШ та Чехословацьким національним об'єднанням.

Посол Вацлав Гірса, волинський чех, у 1929 р. побував із візитом у колоніях Волині. Відбулася зустріч із воєводою Г. Юзевським. У доповідних записках до Міністерства закордонних справ ЧСР, які наводить у своєму дослідженні Я. Вацулік, посол зазначав, що волинські чехи є «лояльним державотворчим елементом», а «чеська лояльність особливо виділялася на фоні недовіри до Польської держави представників інших національних меншин». Вацлав Гірса зауважував, що чеській меншині добре вдається жити в «політично непростій ситуації відносин між українцями і поляками» [42, с. 69].

Із другої половини 30-х рр. відбулися внутріполітичні зміни в Польській державі та Європі в цілому. Ускладнилася зовнішньополітична ситуація: у Німеччині встановилася нацистська диктатура. Як наслідок, виникла загроза незалежності Чехословаччини. Загострилося становище в Тешині, що спричинило зміни в ставленні до чеської громади не лише з боку владних структур Польщі, а й на побутовому рівні.

У 1936 р. на Волині побував новий посол Чехословаччини в Польщі Юрай Славік (1935–1939 рр.) [7]. Він відвідав с. Княгининок, Хомути, Омелянщину, Мирогощу, Квасилів, міста Луцьк, Рівне й Здолбунів та зустрівся з представниками чеських підприємців і громадських організацій. Він здійснив офіційний візит до воєводи Г. Юзевського. Під час відвідин посла чехи згадували, що в Російській імперії в них були ширші пільги та сприяння, хоча не було шкіл. Староста повіту доповідав у вищі інстанції: чехи скаржилися послові, що з «польським політичним та культурним життям не зрослися й не мали до нього почуттів. Винуватили польських урядовців. Підкреслювали, що з українцями живуть добре, але до їхніх політичних вимог ставляться нейтрально й у польсько-українських суперечках брати участі не хочуть. Тому, підбивав підсумок староста, чехи вважаються політично пасивними й спокійними, «влада з ними не має турбот» [7, арк. 1; 42, с. 71–72].

У відповідь посол зауважив, що не вбачає небезпеки асиміляції, радше навпаки – скоріше існувала загроза, на його думку, чехізації, бо у всіх містечках можна було домовитися чеською мовою [42, с. 71]. Очевидно, посол Чехословаччини намагався уникнути гострих питань у бесідах із кривими та не викликати невдоволення місцевих урядників [7, арк. 1, 1 зв., 3, 3 зв.], з іншого боку, чеські колонії, справді, відзначалися високим рівнем господарського розвитку й заможності, що створювало економічну основу для лояльності чеського населення. У доповіді польського чиновника про візит посла помітна згадка про

те, що він на зустрічах із крянами наголошував: він – словак [7, арк. 1 зв., 3 зв.]. На нашу думку, таке підкреслене виокремлення словацького походження Юраєм Славіком може свідчити про певну гостроту словацького питання в Чехословаччині.

Загострення суспільно-політичної ситуації на Волині вчені пов'язують зі змінами у внутрішній політиці Польської держави після смерті Ю. Пілсудського (1935) [29, с. 230–231], що відобразилося й на становищі чеської громади. Так, у 1936 р. в чеській «Народній газеті» опубліковано статтю «про переслідування чеського шкільництва та античеські демонстрації на Волині» [8, арк. 1–6]. У газеті наводили такі факти, як закриття школи в с. Баківцях [3]; заборона відкриття семирічки ЧМШ у Луцьку під приводом відсутності приміщення; заборона «тижня ЧМШ»; демонстрації в Луцьку з погрозами в бік чехів та образливими транспарантами. Наприкінці статті автор підсумовує: «Життя чехів на польській Волині знаходиться під тяжким і безоглядним терором польським. Лояльні наші кряни утиснуті, а головна їх організація паралізована. Не можемо утратити школи чеські на Волині, яких є зараз 13. Якщо допомога не прийде від нас, меншина на Волині буде втрачена» [8, арк. 4]. У відповіді на запит Міністерства воєводське управління відкидало всі звинувачення, однак визнавало, що, наприклад, у с. Підпурків усього до школи ходять 42 (41 чех і 1 єврей), тому школа польська, а щодо школи в с. Баківці питання буде вирішено [8, арк. 6–6 зв.].

Із-поміж того, політичні суперечки не завадили громаді підтримувати тісні контакти з Чехословаччиною. В одному з найбільших чеських поселень Квасиліві 1930 р. відкрито Консульство Чехословацької Республіки на Волині [9, арк. 12; 13, с. 1], консулом з 11 вересня 1930 р. став відомий промисловець-чех Владімір Сваровський (після 1939 р. його депортовано до Сибіру), заступником – Владімір Томаш із Квасилова. Завдання консульства – піклування про економічний і культурний розвиток чеських поселень, підтримка чехословацького експорту. Консульство здійснювало свої функції, а також видавало візи як чехам із Волині, так і українцям для поїздок на навчання до Чехословаччини (Прага, Подєбради, Брно), полегшувало переїзд до батьківщини депортованим із СРСР, нерідко допомагало емігрувати українцям зі Сходу.

Воєводство неодноразово відвідували чеські делегації державних і громадських діячів, учителів, священнослужителів. Вони навідували чеські колонії, зустрічалися з представниками чеської меншини. Так, у липні 1927 р. така делегація прибула до Польщі. До її складу входили Голова Чехословацької народної ради Адольф Прокупек, редактор газети «Народна політика» Ян Герет, редактор часопису «Женські обрис» Яр. Зигласер. Гості оглянули місто й, зокрема, побували в тому його районі, де була придбана земля для побудови чеської школи. На наступний день делегація відбула до чеської колонії Мирогоща, що в Дубинському повіті. Гостей радо з оркестром зустрічали на майдані, де зібралося близько 150 осіб. Адольф Прокупек виголосив промову й дякував крянам за добрі справи на Волині. Із відповіддю виступив Владімір Прус. Представники Чехословаччини подарували старості колонії 1000 крон для розвитку осередку ЧМШ та добровільної пожежної дружини [9, арк. 37–38].

Чеські поселення досить часто відвідували також місіонери з Чехословаччини. Здебільшого це були католики. Так, у липні 1932 р. представники Чеської католицької місії побували в с. Грушвиця Рівненського повіту. Представник місії канонік Йозеф Стриж відслужив службу в костелі. У своєму слові до пастви він закликав чехів до повернення в католицьку віру. Члени місії завітали також у Дубно [10, арк. 95]. А в липні 1931 р. в залі ЧМШ у Луцьку читав лекцію доктор теології Червіна з Чехії. У присутності чотирьохсот слухачів доктор порушив питання виховання дітей та молоді в деяких державах Європи, зокрема Чехії та Франції, указуючи на важливе значення в цій справі релігії й моралі. У своєму виступі лектор посилався на наукові праці, зокрема роботи президента Чехословаччини Т. Масарика [10, арк. 96].

Чеські громадські організації підтримували постійний зв'язок зі спорідненими товариствами на батьківщині. Матиця тісно співпрацювала з центральним правлінням у Празі, чеський «Сокіл» розгорнув активну діяльність під керівництвом центрального «Сокола» [28]. Волинські делегації неодноразово брали участь у всесокольських злетах у Чехословаччині. Значну фінансову й методичну допомогу чеським товариствам і школам на Волині приділяло товариство ім. Я. А. Коменського: надсило літературу, фінансово допомагало тощо [24]. У червні 1938 р. на засіданні Народної ради Чехословацької Республіки розглядалося питання про допомогу чеським землеробам на Волині: прийнято рішення фінансово підтримувати будівництво агрономічної школи на Волині, надіслати спеціалістів-агрономів, які виберуть місце для її заснування тощо [16, с. 1].

Зв'язки з батьківщиною підтримувалися й на приватному рівні за посередництва листування, відвідин родин, екскурсійних поїздок. Влад. Шварц і Марія Валентова з Праги, ксьондз Стриж із міс-

течка Стара Бела в Моравії, Ярослава Шворчикова з Градця Кралового, Влад Палий зі Зліна, Влад. Житний з Америки, пані Плугарова зі Сполучених Штатів були постійними дописувачами волинських часописів і надійними друзями волинських чехів [14, с. 10; 15].

Об'єднання чехословаків за кордоном у 1928–1938 рр. стало своєрідним координаційним центром для чехів різних країн світу. Волинська чеська громада мала тісні зв'язки з Об'єднанням та його осередками. У 1938 р. за його ініціативи організовано річну землеробську практику в Моравії для чеської молоді з-за кордону, на якій побувало також 50 юнаків із Волині [17, с. 2].

Наприкінці вересня 1938 р. на Волині позначилися відголоски подій у Чехословаччині. У Луцьку відбувалися маніфестації, мітинги поляків, які протестували проти, як пише Я. Вацулік, «нібито чеського нападу на Тешин» [42, с. 72–73]. 25 вересня 1938 р. в Луцьку відбулася десятитисячна демонстрація, яка викликала насильницькі дії, спрямовані проти чехів (вибито вікна, облито дьогтем двері житлових будинків і магазинів). Маніфестанти вигукували образливі лозунги: «Чехи геть», «Чехи до Праги» «Геть Пепікі!» [18, с. 3; 19, с. 4; 20, с. 3; 21]. Після «розчленування» Чехословаччини ситуація змінилася.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, волинські чехи, зберігаючи свою ідентичність, підтримуючи толерантні відносини з національними групами мешканців воєводства, не втручалися у їхні стосунки з владними структурами, у політичному житті краю, зважаючи на свою чисельність і майновий стан, активно себе не проявляли. Діяльність консульства, турбота та допомога державних інституцій і громадських об'єднань Чехословаччини волинським чехам, їхні постійні контакти мали основною метою політичне, економічне та культурне сприяння громаді, яка намагалась оберігати свою ідентичність в умовах асиміляційної політики Польської держави.

Джерела та література

1. Держархів Волинської області. Ф. 36. Луцьке повітове староство. Оп. 6. Спр. 35. Статистичні дані гмінних управлінь про кількість промислових підприємств на території Волинського воєводства (1924 р.). 97 арк.
2. Там само. Оп. 10. Спр. 3. Вказівки староства та відомості гмінних управлінь про кількість чехів, що проживають в Луцькому повіті (1926–1930 рр.). 51 арк.
3. Там само. Ф. 38. Луцький шкільний інспекторат. Оп. 1. Спр. 557. Заява мешканців с. Баківці про призначення вчителя (1922–1939 рр.). 12 арк.
4. Там само. Ф. 46. Волинське воєводське управління. Оп. 1. Спр. 557. Звіт волинського воєводи про загальне становище Волинського воєводства за 1929 р. 37 арк.
5. Там само. Оп. 9. Спр. 2066. Інформація слідчого управління команди державної поліції про діяльність колоністів-чехів у Воєводстві (червень 1932–серпень 1933 рр.). 92 арк.
6. Там само. Спр. 3093. Чеські громадяни на Волині (1935 р.). 32 арк.
7. Там само. Спр. 3835. Інформація Луцького і Ровенського староств про перебування на Волині посла Чехословаччини др. Славіка (жовтень–грудень 1936 р.). 7 арк.
8. Там само. Спр. 3866. Переписка з повітовими старостами з питання про будівництво нових шкіл і про таємне навчання дітей чеських і німецьких на Волині (січень–листопад 1936 р.). 64 арк.
9. Там само. Оп. 9а. Спр. 161. Переписка з повітовими старостами про життя чехів на Волині (жовтень 1926–липень 1927 рр.). 59 арк.
10. Держархів Рівненської області. Ф. 30. Рівненське повітове староство. Оп. 20. Спр. 930. Загальна інформація про життя і діяльність чехів в Рівненському повіті (1926–1931 рр.). 98 арк.
11. Там само. Ф. Р-156. Здолбунівське повітове староство. Оп. 2. Спр. 4-р. Листи обліку товариств, союзів і організацій, що існували на території повіту (лютий 1921–жовтень 1938 рр.). 59 арк.
12. Там само. Спр. 167-р. Відомості староств про діяльність театральних труп, що діють на території повіту (квітень 1933–травень 1939 рр.) 62 арк.
13. Hlas Volyně. 1934. 12 května.
14. Hlas Volyně. 1934. 11 října.
15. Krajanské listy. 1938. 1 prosince.
16. Krajanské listy. 1938. 11 srpna.
17. Krajanské listy. 1938. 18 srpna.
18. Wołyń. 1938. № 39.
19. Wołyń. 1938. № 40.
20. Wołyń. 1938. № 42.
21. Спогади Стрелкової Анни Францевни (Гофманової), 1925 р. н., м. Луцьк (2017 р.).
22. Національний архів Чеської Республіки (Národní archiv – NA), м. Прага. Fond 1159. Svaz Čechů z Volyně, Žatec (SvČV) (Союз чехів з Волині, Жатець). К. 7. Inv. č. 49. Stanovy ČUZ (Československý ústav zahraniční) a jeho odbočky (1947). 10 list.

23. Ibid. K. 7. Inv. č. 50. Vztah mezi SvČV a ČUZ (1947). 3 list.
24. Ibid. K. 104. Inv. č. 365–366. Spolek Jan Amos Komenský, Kyjev. Spolkový materiál. 20 list.
25. Ibid. K. 104. Inv. č. 378. Česká matica školská na Volyni s sídlem v Lucku. Stanovy (1923). 18 list.
26. Ibid. K. 104. Inv. č. 379. Česká matica školská na Volyni. Valne hromady (1923–1939). 67 list.
27. Ibid. K. 104. Inv. č. 385. Česká matica školská na Volyni v Republice Polské, odbočka v Rovno (1926–1932). Kniha účetní. 50 list.
28. Ibid. K. 104. Inv. č. 389. Telocvička jednota Sokol v Rovně. 10 list.
29. Гудь Б. Українсько-польські конфлікти новітньої доби: етносоціальний аспект. Харків: Акта, 2012. 472 с.
30. Давидюк Р. Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства: монографія. Львів; Рівне: Дятлик М., 2016. 704 с.
31. Крамар Ю. В. Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 404 с.
32. Україна: політична історія. XX – початок XXI ст./редрада: В. М. Литвин (голова) та ін. Київ: Парламент. вид-во, 2007. 1028 с.
33. Руда О. Мовна політика Другої Речі Посполитої та Чехословацької республіки в сфері освіти (на матеріалах Галичини і Закарпаття). *Проблеми слав'янознавства*. 2016. Вип. 65. С. 53–64.
34. Auerhan J. Česke osady na Volyni, na Krymu a na Kavkaze. Praha, 1920. 65 s.
35. Auerhan J. Osady českých emigrantů v Prusku, Polsku a Rusku. Praha, 1920. 54 s.
36. Dějiny země Koruny České. Od nástupu osvěcenství po naši dobu. Kol. aut. Díl. 2. Praha: Paseka, 1993. 329 s.
37. Chojnowski A. Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939. Wrocław, 1979. 262 s.
38. Mauersberg S. Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918–1939. Wrocław; Warszawa; Krakow: Ossolineum, 1968. 230 s.
39. Vladimír Samec. Kronika obce Dembrowka na Volyni. 1994. 67 c.
40. Širc Václav. Minulost zavátá časem. Kronika Českých Dorohostajů a přilehlých osad Libánovky a Máslenky. Louny, 1988. 107 s. a obrazová příloha.
41. Tomaszewski J. Ceska oświata na Wołyniu przed rokiem 1939. *Przegląd Humanistyczny*. 1995. № 6. S. 87–98.
42. Vaculík Jaroslav. Dějiny volyňských Čechů. II. Díl. 1914–1945. Praha, 1998. 191 s.
43. Vaculík Jaroslav. Rodinná kronika volyňských Čechů. Brno: MU, 2006. 144 s. (s D. Kšicovou). 2 vyd., 2007.

Светлана Шульга. Связи с Чехословакией как фактор жизнедеятельности чешской общины межвоенной Волыни. В статье рассматриваются основные формы контактов волыньских чехов в 20–30-х гг. XX в. с государственными органами власти, общественными организациями и частными лицами ЧСР. Делается вывод об их роли в жизнедеятельности чешской меньшинства Волыни и влиянии на политику государственных и региональных органов власти Польской республики.

Ключевые слова: Волынь, волыньские чехи, Чехословакия, ассимиляция.

Svitlana Shulha. Relations with Czechoslovakia as a Factor of Life Activities Czech Community of Interwar Volyn. The article deals with the main forms of contact of the Volyn Czechs in the 20–30's of the twentieth century with public authorities, public organizations and private persons of the Czech Republic. A conclusion is drawn about their role in the life activities of the Czech minority of Volyn and the influence on the policy of the state and regional authorities of the Polish Republic.

Key words: Volyn, Volyn Czechs, Czechoslovakia, assimilation.

Стаття надійшла до редколегії
25.10.2018 р.

УДК 94(477.8)

Олег Ленартович

Андрій Мельник та мельниківці в національно-визвольному русі періоду Другої світової війни

У статті висвітлено процес розколу ОУН, наведено коротку біографію А. Мельника, розглянуто основні напрями діяльності ОУН(м) у роки Другої світової війни.

Ключові слова: ОУН, Провід українських націоналістів, Крайовий провід, УПА.

© Ленартович О., 2019